

Kayıp Vadideki Köy

KARAHAN

Sadece ormanlar değil, sanki bütün bir yaşam kalın bir pusla örtülü. Adana'nın Karatepe Vadisi'ndeki Karahan köyünde yaşayan Varsak Türkmenleri karakterleri, hiç değişmeyen alışkanlıkları, özgün mimarileriyle yüzlerce yıllık bir kültürün son temsilcileri.

YAZI: HANDAN TÜRKELİ
FOTOĞRAFLAR: UĞUR ULUOÇAK

Karahanlılar çetin bir coğrafyada zor bir hayat sürüyor. "Kaçınıcı asır bu? Buralarda hâlâ orakla ekin biçip katırla harman sürüyoruz" diyorlar. Patozla beş, altı saat sürecektir iş, insan gücüyle 20 günde yapılıyor.

Seyhan üzerindeki köprü yapılan dek karşı kıyıda Karahan'a teleferikle gübre gelirdi. Sonra "şelek edilip" yani sırta yüklenip iki saat bayır yukarı taşınırdı. fiimdilerde ise minibüs gübreyi köye kadar getiriyor.

Uzaktan bir atlı, bir de biz. Köpek de yok görünürlerde. Aracımızdan yükselen motor sesi, vadiye serbestçe salıverilmiş hayvanları ürkütüyor. Issızlığın ortasındaki varlığımız bizi bile rahatsız etmeye başlıyor.

Toroslar'ın kuzeyinden güneyine molalarla süren yolculuğumuz on beşinci gününde. Kayseri-Niğde-Adana üçgeninde, yol boyunca değişmeyen tek manzara Aladağlar.

Karatepe Vadisi henüz görünmedi. Yol ayrımından en çok bir saat çekmesi lazımdı oysa. Yanlış yolda olduğumuz kesin, ama ne gam? Yıldırıncı yol koşullarına rağmen geri dönmek aklımıza bile gelmiyor. Yükseldikçe değişen orman yapısı, Toroslar'ın iyice belirginleşen görüntüleri, billurlaşan renkler ve mis gibi çam kokan hava, menzilin önemini unutturmaya yetiyor.

Omzunda uzun bir sopa. Ucunda çıkını asılı. Yaşı yetmişin üzerinde, rahat. Bir virajın ardından görünürde, o ıssızlıkta ne aradığını anlamamıza katıyen imkân yoktu. Saatlerdir yürüyormuş. Yorgunluğu her halinden belli olsa da telaffuz etmiyor. Ne bir tabela, ne bir işaret bulunan yolda, tam kaybolduğumuzu düşündüğümüz sıra Hızır gibi yetişip önü-

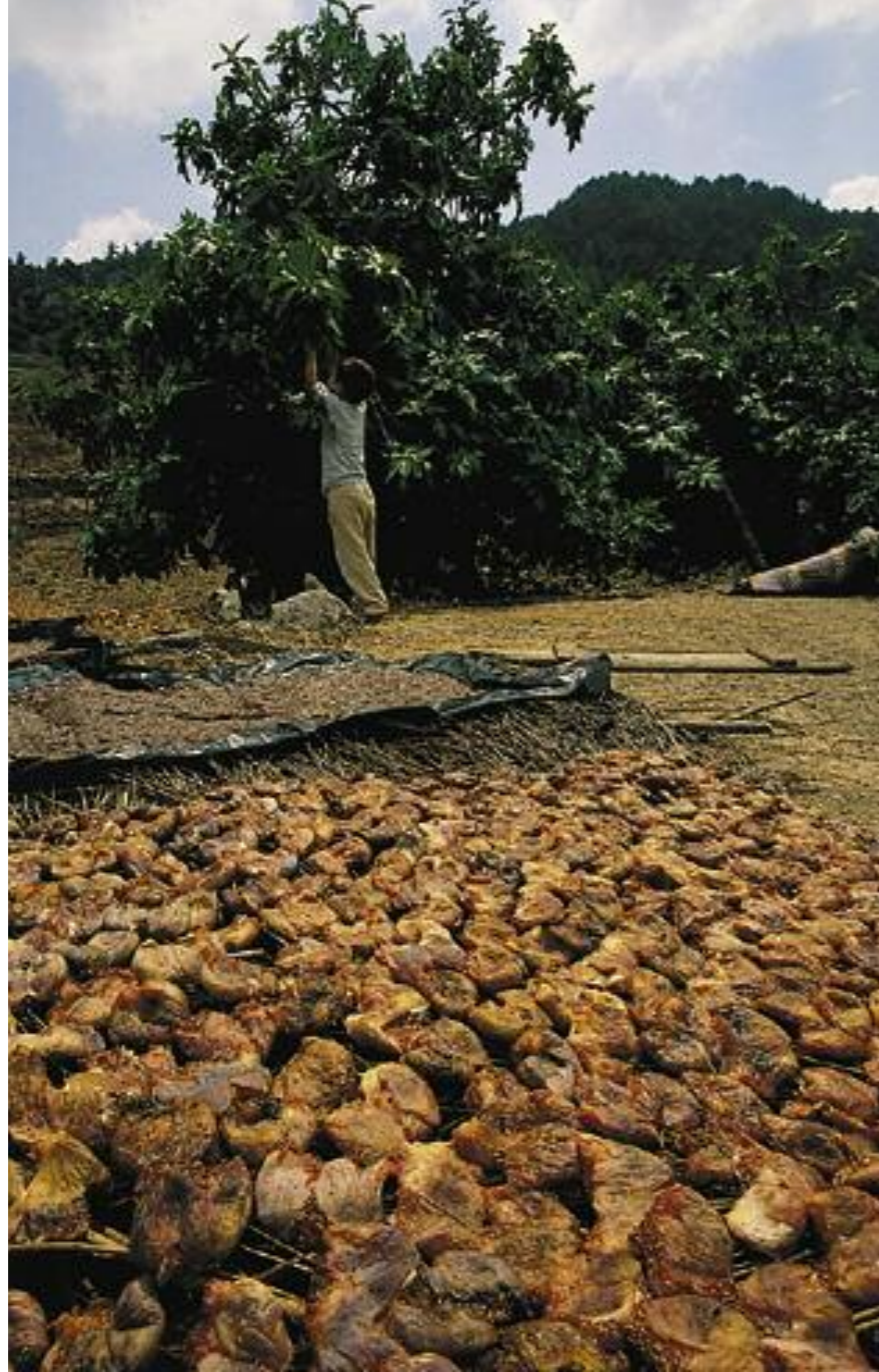
Çardak, tipik Varsak evinin vazgeçilmez bir unsuru. Yörede "pos ağacı" da denen karaçamdan yapılan çardaklar yıllarca eskimiyor. Meşe ve çam dallarından gölgeyi, kilim ve minder yayılmış sedirleriyle rahat bir mekân.

müze düşüyor. Köyünü, Karahan'ı kastederek "az kaldı" diyor. Traktörün ancak baş edebileceği stabilize yol, son selde daha da bozulmuş. Yuvarlanmış kayaları kenara çekmek için sık sık durmamız ona iyi gelmiyor. Rakım iki bin metreyi gösterirken içinin bulandığını söyleyip "keseden yürürüm ben" diye iniyor arabadan. Rehber o ya, inerken, "Geldik sayılır. Burdan otuz dokuz viraj sayın, sonra Karahan'dasınız" demeyi de ihmal etmiyor.

Hacarlık Gedigi'yemişti ihtiyarı indirdiğimiz yerin adı. Köyün işaretleri burada başlıyor. Harun'la Deniz. 10-12 yaşlarında iki çoban. Mal güdüyorlar tepelerde. Buralarda otomobil görmeye alışkın olmadıkları besbelli. Dünyayı unutup aramızdan koşuyorlar. Kıvrıla kıvrıla inen yol Karatepe Vadisi'ndeki Karahan ve Kışlak köylerine çıkarıyor sonunda bizi.

Kaçıncı kez gelmiş, hangi kuytu köşesi keşfedilmiş olursa olsun, Toroslar'ı "iyi" bilmenin mümkün olmadığını yeni bir kanıtı gibi, Karahan. Zamanın bir yerinde donup kalmış. Vadinin dört yanını çeviren, tepelerinde kartalların süzül-

Güz mayası, kara maya, mor maya, lopa maya, kilis, göğ maya... İncirin buradaki adı bunlar. En vefalı güz mayası, kasımın sonuna kadar dalından yenebiliyor (sağda). Arazi engebeli de olsa Karahanlılar buralarda ayak basmadık yer bırakmıyor. Her düzlük alan, tarla olarak kullanılıyor (en sağda).

"GELDİK SAYILIR. BURADAN OTUZ DOKUZ VİRAJ SAYIN, SONRA KARAHAN'DASINIZ."

ğü bıçakla kesilmiş gibi düz, keskin kayalıklar, buradaki tüm yaşamı dışarıdaki dünyadan saklamak istercesine dikiliveriyor.

Zamantı Nehri'yle Göksu'nun buluşup Seyhan adıyla akmaya başladığı yer vadinin altında. İlk dikkat çeken, yamaçlara tek tek yayılmış evlerin mimari üslubu. Tümünün önünde, sedirli ve gölgelikli ahşap çardak var. Blok taşlardan harçsız örülmüş sıvasız duvarlar U formunda. İçinde iki göz oda gizliyor. Muntazam, doğayla uyumlu bir doku. Bir bakışta evi bahçeden, bahçeyi evden ayırmak güç. Çardaktan aşağı bir tahta merdiven uzanıyor, ahır onun altında. Anadolu'da artık nadiren görülen usta işi özgün mimari örneklerinden biriyle karşı karşıya olduğumuz su götürmez. Peki bu mimari, içinde nasıl bir kültürü saklıyor?

Akşam çökerken yol üzerindeki ilk hanenin önünde arabayı susturuyoruz. Evin oğlu Ahmet Aydoğdu, iki arkadaşıyla

beraber karşılamaya çıkıyor. Bakışlar şaşkın, "nereden düştü yolunuz buralara" diye. Bu sorunun en inandırıcı yanıtını önceden mutlaka bulup hazırlamalısın. Defineci zannından kurtulmak için bu şart. Öyle ya, kim gelir buralara? Niye aşar bunca yolu?

Dağların, akşam ışığını vadiye hapsedtiği saatlerde Akıllı Mehmet'in evinde konuşuyoruz. Lakabı, pek meşhur olan kontrolsüz öfkesinden kaynaklanıyor. Kendi ortalarında yok. Kaynanasının köyüne yardıma, buğday kaldırmaya gitmiş. Evin erkeği Ahmet, annesi ve dört kız kardeşiyle konuklarının etrafında pervane.

Çardağın tepesinden sarkan çıplak ampul ışığının eşlik ettiği sohbet, dönüp dolaşıp bir "köprü" ye çıkıyor. Bu köprü mühim. Es geçmeye imkân yok. Buradaki yaşamın kilit sözcüğü o. Geçmişe dair anlatılacak, geleceğe dair planlanacak

ne varsa köprüyle bağlantılı. Seyhan Nehri, Karahan'ı öyle bir koparmış ki karşı kıyıda, Adana bir saat olsa iyi, neredeyse bir asır ötede kalmış. Taa, iki yıl öncesine dek.

"Köprüden önce" büyük kente ulaşmanın bedeli Seyhan'ın kıyısına varmak için en azından iki saat yürümek, azgın suların üzerine kendi elleriyle yaptıkları titrek asma köprüden karşıya geçmek, gelecek ilk vasıtayı saatlerce beklemiş. Hastalarını sal dedikleri omuz sedyesiyile taşırlarmış karşı kıyıya. Ne genç kızlar, ne delikanlılar kapılıp gitmiş sulara. Nihayet duymuş devlet büyükleri seslerini de, dünya yeni bir asra girerken onlar betonarme bir köprüye kavuşmuş.

Giyim kuşamın ayırt edici bir yanı kalmamış olsa da, yaşadıkları çevre ve gündelik yaşamın diğer ayrıntıları eski, köklü bir geçmişin alışkanlıklarını yansıtıyor. Her evin temel direğine yerleştirilmiş dokuma tezgâhı "istar" hâlâ kullanımda. Kilimler, çullar kendi dokumaları. Renkler canlı. Pek çok kap

Birbirinden uzağa kondurulan evler, serbestçe yayılan hayvanlar, Doğu Toroslar'da bulunan Karatepe Vadisi'ndeki binlerce yıllık göçer yaşamının izleri.

kacak ağaç işçiliği ürünü. Ve yine her evde kullanılan, köy dolabı dedikleri su teknesi, pos ağacından yapılıyor ve suyu soğuk tutuyor.

“Kimlerdensiniz” sorumuza ilk yanıt derin bir sessizlik. Sonra kırık dökük bilgiler gelmeye başlıyor. Atalarının bu dağlara Çukurova'dan göçtüğünden bahsediyorlar. Ama onlardan öncesini bilmezlermiş. Toroslar'daki kara çadırlar gibi, birbirinden uzak araziye yayılan evler, yol boyunca aracımızın önünden kaçışan keçiler, misafir yanına çıkmayan sessiz kadınlar, bir filmin geri dönüş sahneleri gibi resimler oluşturuyor zihnimizde. Toroslar'ı asırlardır yurt tutan Yörükleri hatırlıyoruz.

Yorumumuz hiç de yanlış sayılmazsa gerek. Yüzlerce yıl göçebe yaşayan Varsak –ya da Anadolu'daki yaygın söyleyişle Farsak– Türkmenlerinin en son konup yerleştikleri topraklardayız. Çukurova bilgisi de bunu doğruluyor. Moğol akınlarından kaçıp Anadolu'ya gelen pek çok kavimden biri de Oğuzların Üçok boyu. Varsaklar ise, Kilikya yani bugünkü Çukurova Bölgesi'ni, yurt edinen Üçok kavimlerinden biri. 11. yüzyılda Selçuklu ve 14. yüzyılda Memluk hâkimiyetini yaşadıkdan sonra, Osmanlı'ya karşı Karamanoğullularının ordularında savaştıkları biliniyor. Aslında savaşı hiç sevmiyor Varsaklar. Ka-

Yıllarca krom madenlerinde çalışan Karahanlıların çok azı emeklilik hakkı kazanabilmiş. Ocaklar kapatılınca çoğu çaresiz, yeniden çiftçiliğe dönmüş. Gençler ise daha uzaklara, ne iş olsa yapmaya gitmiş.

ratepe Vadisi'nin sakinleri, tarihleri hakkındaki bilgiyi bu kadar eskiye taşıyamıyor elbet. Ama Adana'nın kuzeyindeki dağlık ve ormanlık araziye Çukurova'dan geldiklerini biliyorlar.

Bu göçün nedeni hakkında tarih kitapları ne derse desin, onlar atalarının, ovanın sivrisineğinden kaçmak ve geçimi daha kolaylamak için geldiklerini düşünüyorlar. Ama geçim hiç bir vakit kolay olmamış buralarda. Karahanda, Kışlak'ta genç erkek nüfusa rastlamak neredeyse imkânsız. Dört beş yıl öncesine kadar yakın çevrede, krom ocaklarında çalışırlarmış. Kâr getiriyor diye onlar da kapatılmış bir bir. fiimdi çoğu Adana'da, Kozan'da, belki daha uzaklarda ekmeğini arıyor. Köyde kalanlarsa, ekip biçip yediğinin dışında ne fazlasını satıp üç beş kuruş kazanmanın, ne de büyük kentin nimetlerini buraya taşıyabilmenin “yol”unu bulabilmiş. Kromdan emekli Kavak Çavuş, eskinin, hele 42 yılının kıtlığını hiç unutamamış; elinden hiç düşürmediği sigarasından derin bir nefes alıp “Ağacın pelidini, menengicin puşunu yedik biz” diyor, “yıllarca, deriden çarık giydik”... Yoksulluğu dervişçe bir kanaatkârlık, yok-

Yarım yüzyıllık evlilikler,
hane başına sekiz on
çocuk, yirmi otuz torun bu
coğrafyadaki tipik aile
yapısını oluşturuyor. Ev,
ekin, aş, ekme ortak.
İmeceyle girişiliyor her işe.
Kadınlar bir oturuşta
yüzlerce yufka açıyor
(sağda). Karahan'a komşu
Gökgöz köyünde Döndü ve
Naci Yıldız, iki gün süren
bir düğünle evlendi. Ama
onlar buralarda
yaşamayacak; çift,
Kozan'da ev tutmuş (en
sağda).

“MEMLEKETTE SAVAŞ ÇIKSA BİZİM BİR HAFTA SONRA HABERİMİZ OLUR”

sunluğu dünya malından uhrevi bir vazgeçiş zannetmeye pek mütemayıl büyük kentli akla kendi gerçeğini iyice sokmak istercesine “Buradan bakıp geçecen, yaşamayacan” diyor.

En yakın ilçe merkezi Aladağ'a bile günlük gazetenin hâlâ ulaşmadığını öğrenince, Karahan'da tek telefon ve imamın evindeki tek televizyon şaşırtıcı olmaktan çıkıyor. Sohbetin bir yerinde Mustafa, “Memlekette savaş çıksa bizim bir hafta sonra haberimiz olur” diyor. Mahrumiyeti iyi özetleyen bu söze hep birlikte gülerken yüzlerce yıldır demini tutmuş tevekkül de sonunda ifadesine kavuşuyor. Onlar bu unutulmuşluğa pek de gönül koymamış sanki. Hiç gelmeyecek birini beklerken zamanı alt etmenin en iyi yoludur ya geceleri erken yatmak, onlar da öyle yapmış. Uykunun kalınca örtüsünün altına gizleyip bütün özelemleri, “köprüden sonra”sının düşlerine dalmışlar yıllar boyu. Sözün en tatlı yerinde, aynı alışkanlıkla ayaklanıveriyorlar “yatma vaktidir” diye.

Cırcırböceklerinin sesi çoktan kesilmiş. Çardağın sedirinde, temiz, serin havayı ışığıyla boyayan dolunayın altında uykuyu çağırarak saatler sürüyor.

“Geeee-çii”... Hançereden kopan kesintisiz, gür bir nefesin biçimlendirdiği bu ses vadide yeni günün habercisi. İki hece gırtlığın farklı bir noktasından geçerken ayrı bir müzikle biçimleniyor, çevredeki kayalıklarda karşılığını bulup geri dönüyor. Harmanın ardından hayvanlarını serbestçe yaylıma bırakan Karahanlılar, her sabah erken saatte sağım için peşlerine düşüyorlar. Kadınlı erkekli sesleniyorlar. Her keçi sahibini sesinden tanıdığından hayvanlar birbirine karışmıyor. Aynı ses günlük konuşmanın heyecanlı bir yerinde normal konuşma tonuna rahatça karışabiliyor.

Karahan'ı karşı tepeden gören Kışlak sırtlarındaki Godaz yani Güneş Mahallesi, adından da anlaşılacağı gibi, vadide yeni günü ilk karşılayan mevki. Gündoğumu kızılığında süzülen kartal, güneş, dolunay, bir de aşağıdaki bahçede odun kıran

yaşlı kadın, hepsi aynı resmin içindeler. Nasıl güçlü indirip kaldırıyor baltayı. Bir başka evin çatısında başka bir yaşlı kadın buğday yayıyor. Elini alınına dayayıp uzun uzun bakıyor. Yanına varınca da “Kimsiniz, nerden geldiniz, kimi arıyorsunuz” sorularıyla merakını gideriyor önce. “Bi bardak süt için” diye çardağa çağırıyor. Biz köyün güzelliğinden dem vurunca, “Kimse gelmez buralara, gelse de beğenmez” diyor, bir yanlışlığı düzeltmek istercesine.

Fadime Hanım'ın elli senelik can yoldaşı İbrahim Yavaş, uyku mahmuru ortalıkta sıralayan torunu Yunus'u seviyor, “Gidi teres seni” diye. Yunus, sayısını tam hatırlayamadığı yirmiden fazla torundan biri. Çardağın tabanına yüzüstü uzanmış tahtanın aralığından aşağıda at eyerleyen babasına bakıyor. Ailenin yedi çocuğundan sadece Kemal kalmış köyde. Diğerleri büyük kentlere gitmiş. Hemen her evde olduğu gibi.

İbrahim Yavaş, bahçenin korkuluğuna bağladığı kara davarı gösteriyor gözünün ucuyla. “Bir oğul, bir de torun var as-

Kışlaklı Ahmet Kaya 63 yaşında. Kise Mahallesi'ndeki tarlasında buğday harmanlarken yarı yaşında gibi dinç görünüyor.

kerde. Dönsünler kurban edecem onu” diyor. Et yemek için iyi bir sebep belli ki. Böyle bir neden olmadıkça, tek gelir kapısı hayvanlarına hiç el uzatmadıklarını anlamak güç değil.

Blok taştan koca bulgur sokusunu kucaklayıp kenara çekerken “Yaş yetmiş beş diyorsun ama güç kuvvet yerinde maşallah” sözümüze, İbrahim Amca, “Gayri son ekmek” diye cevap veriyor. “Arkadaşlar bekliyor. Çok yaşa, az yaşa, gideceğimiz yer orası” diye ortalıkta görünmeyen bir mezarlığı işaret ediyor sıkınca.

Yıllardır tek bir adli vaka yaşanmamış bu vadide. İnsanın insana güveni tam. Kapının arkasında tüfek, sürünün başında köpek yok. Bir de insana öyle bir hasretlik var ki, evlerden uzanan meraklı bakışlara bir kuru selam verip geçmek yetmiyor.

Sıcak basmadan bitsin diye erkenden hamurun başına geçmiş yufka açan, bahçe sulayan, buğday seren, tarhana kaynatan kadınlar... Köprü, onların yaşamında da bir şeyleri değiştirmiş. “Sebze görmezdik eskiden, giyim eşyasını beyler alıp getirirdi Adanadan. fiimdi satıcılar geliyor” diyorlar ya, se-

vinçleri sadece bunları görebilmekten. Yoksa satın alacak para yine yok. “Bundan sonra mayanın (incir), buğdayın, üzümün para ettiğini görürüz inşallah” diye ümit ediyorlar.

Bu coğrafyada kadın olmanın daha başka zorluklarına geliyor sonra laf. Doğum genellikle ev koşullarında yapılıyor ama zorda olana artık çare var. “Köprüden önce hep kendi başımızdaydık. Bir Allah'ın kulu yardım etmez. Son zamanda üç gelini götürdüler şehre. Sezercanla doğurmuşlar zar zor. Burda olsa çatlayıp öleceklerdi belki de. Hiç bu köyde insan kalmayacaktı demek... Allah esirgediği kullarından eylesin” diye mırıldanıyor Elife Hanım. Yaşıtı her kadın gibi o da en az kırk senelik evli, en az yedi çocuk, otuz da torun sahibi. “Eskiden kırkı çikana kadar toprağa belerdik çocuğu” diye hatırlıyor “sömek” âdetini, “hiç altı bağlanmazdı. Temiz toprağı güzelce kurutup onunla sarardık. Islandı mı temizlerdik. Lohusaya da yapılırdı aynısı”. Söz şimdiki zamana gelince de “artık kalmadı o işler” diye gülümsüyor.

Vadinin tenhalığı en çok çocuklara nimet. Bütün yollar, bütün ağaçlar, bütün tepeler onların. Leyla ve Ercan da onlardan. Leyla, Kozan'da yatılı bölge okulunda okuyor. Ercan, Kışlak'taki okulu bu yıl bitirmiş. Kozan'a gitmeye hazırlanıyor. Daha

Pos ağacından yapılan su teknesi her evde kullanılıyor. Köy dolabı da denilen teknenin içine konulan su yavaş yavaş sızıyor ve dış yüzey hep nemli kalıyor. O nemin dış ısıyı toplaması ise içindeki suyun soğuk kalmasına yarıyor.

doğrusu o dünden hazır, sevmiyormuş buraları. Derdi çobanlıktan kurtulmak. Tatilden tatile köye gelmek daha iyi ona göre. Leyla ise, tam da bundan mutsuz. Yurttaki yaşamı sevmemiş. Bir odada altı kişi kalmaktan, anne babasını özlemekten şikâyetçi. Yaz tatilinde ödev verilmemiş ama kitap okuyormuş. Bulabildiği tek kitabı, beşinci sınıfta okuduğu Türkçe kitabını... Köprünün onların hayatında neyi değiştirdiğini sorduğumuzda gülümsüyorlar: “Öğretmenimiz olmazdı eskiden. fiimdi var ama gene gelmiyor.”

Yıllarca yaşadıkları sahipsizlikten, seller, heyelanlar gönderip evlerini başlarına yıkan doğanın ettiklerinden dem vursalar da çekip gitmeyi hiç düşünmemişler. Gâvur öreni üzerine kondurduğu iki göz atölyesindeki 50 senelik körüğünü her gün sabırla ateşleyen demirci ustası anlatıyor. Köydeki pek çoğu gibi, böyle bir felakette kaybetmiş evini. Kentten büyükler gelmiş, bakmış, pek hak vermişler yeni ev istemesine. Ama Adana'nın yolunu göstermişler. Üstelik böyle bahçe içi, tek kat filan da değil, koca apartman yapacaklarını vaat etmişler. Bir katı da onun olacak. Hiç aklı kesmemiş; “Köylüyüz biz, oturamayız öyle dip dibe” diyecek olmuş, hemen itiraz gelmiş; “Hiç merak etme. Kimsenin kimseden haberi olmaz o evlerde” deyip bir de uygun hikâye anlatmışlar; “bir Ayşe nine vardı. O da böyle istemezdi, sonunda gitti yerleşti. Bir gün göçüp gitmiş de kimsenin haberi bile olmamış”.

Hikâyenin gerisini ne biz soruyoruz, ne o anlatmaya yelteniyor. İç bulantısı yüzüne vuruyor Ali Usta'nın. O gene körüğünün başına geçip demiri tavınca dövüp orak, kazma, kürek yapmaya devam ediyor Karahanda ■